

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Çukurova University

Journal of Faculty of Divinity

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ISSN: 1303-3670

Sahibi

Dekan Prof. Dr. Kerim YAVUZ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. A. Osman Ateş (Başkan),
Doç. Dr. Hasan Kayıklık, Yrd. Doç. Dr. Asım Yapıcı
Yrd. Doç. Dr. Nuran Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Nebahat Göçeri

Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Ahmet Savran; Prof. Dr. Ali Osman Ateş; Doç. Dr. Atabey Kılıç; Prof. Dr. Aykut Gül; Prof. Dr. Çetin Derdiyok; Prof. Dr. Ercan Efe; Prof. Dr. Hasan Hüseyin Gökmenoğlu; Prof. Dr. Hasan Kavruk; Doç. Dr. Hasan Kayıklık; Prof. Dr. Hayati Hökelekli; Prof. Dr. Hüseyin Peker; Prof. Dr. Kerim Yavuz; Prof. Dr. M. Sadi Çögenli; Prof. Dr. Mehmet Şener; Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi; Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu; Prof. Dr. Osman Bilen; Prof. Dr. Recai Doğan; Prof. Dr. Recep Yaparel; Prof. Dr. Refik Burgut; Prof. Dr. Turan Koç; Doç. Dr. Vahit İmamoğlu; Prof. Dr. Veysel Uysal; Doç. Dr. Zeki Salih Zengin.

Redaksiyon ve Dizgi

Yrd. Doç. Dr. Asım Yapıcı, Suat Aslan

Yazışma Adresi

Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi 01330 Balcalı / Adana
ilahiyat@cu.edu.tr

Makalelerin bilim, dil ve hukuki bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.
Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi hakemli bir dergi olup yılda iki defa yayımlanır.

Bu sayı Çukurova İlahiyat Eğitimi Destekleme ve Geliştirme Derneği tarafından yayımlanmıştır.

XVII. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNDA ŞER'İ İLİMLERİN TAHSİLİNDE TERTİBE DAİR BAZI VESİKALAR

Doç. Dr. Nasi ASLAN*

Atıf©- Aslan, N. (2005). XVII. Yüzyıl Osmanlı toplumunda şer'î ilimlerin tahsilinde tertibe dair bazı vesikalar. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2), 187-198.

Özet- XVII. Yüzyılda Maraş ulemâsı tarafından kendi bölgelerinde dinî ilimlerin tahsilinde şer'î tertib/hiyerarşîye uyulmadığı bildirilmekte; şer'î ilimlerin öğrenilmesi ve öğretilmesinde farz-ı ayın farz-ı kifâye miktarının ne olması gerektiği hususu dönemin revaçta olan temel kaynaklarına da atıfta bulunularak belirtilmekte ve bunun emr bi'l-ma'ruf ve nehy 'ani'l-münker kapsamında olması hasebiyle bu konuda gereğinin yapılması için padişaha ma'ruzatta bulunmaktadır. Bu yazıda padişahın şeyhülislama havale ettiği bu meselenin nasıl sonuçlandığı ve Osmanlı toplumunda nasıl makes bulunduğu belgelerin ışığında ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler- Şer'î ilimleri tahsilde tertip (Hiyerarşî), farz-ı ayın, farz-ı kifaye, Ehl-i Sünnet, eğitim-öğretim (Ta'lîm ve teallüm)

§§§

Giriş

Bu araştırmada XVII. Yüzyıl Osmanlı toplumunda dinî ilimlerin eğitim ve öğretiminde ortaya çıkan bir kısım problemlerle ilgili bazı vesikalar ele alınmaktadır.

Bunlardan ilki Maraş ulemasının dinî ilimlerin tahsilinde tertibe uyulmadığına dair şikayetlerini içeren ma'ruzât/dilekçe olup bunun kadılık aracılığı ile padişaha arz edilmesi istenmektedir.

İkinci vesika ilmiye teşkilatında en yüksek makam olan şeyhülislamlık kurumunun konuya dair görüşünü içeren şeyhülislam Yahya Efendi'ye ait mektuptur.

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Üçüncü vesika ise padişah IV.Mehmet'in söz konusu ma'ruzât'a verdiği cevap niteliğindeki emr-i âli/fermandır.

Son vesikaya gelince bu da şeyhülislamın mesele ile ilgili mektubu ve buna dair emr-i alî'de yer alan hususları tekit eden kazaskerin varaka-i muhalefet/ilgi yazısıdır.

Aslını ek kısımda verdiğimiz bu vesikaların Osmanlıca bölümlerini tam olmasa da transkribe ederek verdik, iktibas halindeki Arapça kısımlarını ise tercüme ettik. Belgelerin sâdir oluş zamanını da dikkate alarak aşağıdaki şekilde sıralamayı uygun gördük.

Maraş Ulemâsının Ma'rûzâtı (Ek I)

Der-i Devlet Mekîne 'arz-ı dâ'î budur ki Medine-i Maraşın ekser-i 'ulemâ ve sülehâsı meclis-i şer'e gelüb ta'âllüm-i 'ilm-i dîn ve ta'lîmi babında müşâvere olunub ekal mertebe bu hususda ziyâde emr-i bî'l-ma'rûf ve nehy-i münker olunsun deyü ittifak olunub ve akvâlü'l-müfessirîni'l-a'lâm (*) [müfessir âlimlerin ileri gelenleri **Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre (yani meseleyi bilenlere) sorun¹** ayeti hakkındaki görüşleri ve Kâdi Beydâvî (ö.685/1286) ve Ebussuud'un (ö.982/1574) bu ayet-i kerîmeyi tefsirinde; bilinmeyen şeyleri âlimlere sormaya, delâlet vardır. Şeyhzâde, Haşiyesinin başında dinî ilimleri yediye ayırır, bunlar da: Tefsir, Hadis, Kelam, Usûl-ı Fıkh, el-Fıkhü'l-Mustalah, Ahlak ve Kıraat ilimleridir, sonra Peygamber (S.A.S.)'in *İlim taleb etmek her müslüman erkeğe ve kadına farzdır²* hadisi konusunda muhaddislerin görüşlerini nakleder. El-Misbah'ın şerhlerinde, Celâleddin'in Şerhü'l-'Akâidin'de ve Ta'limü'l-Müte'allim ve İhyâu'l-'Ulûm ve et-Tarîkatü'l-Muhammediyye isimli eserler (tavsiye edilip) bu kitaplarda İslam ve imanın öğretilmesinden sonra 'ilm-i hâl ve farz-ı 'ayn'lar üçe ayrılır:

- 1) Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat itikadı,
- 2) Ahlak ilminin bir kısmı. Bunun da mikdarı Allah Teâlayı ta'zîmi ve ameli ona halis kılmayı sağlayacak kadar,

* Buradan sonraki metnin aslı Arapça olup biz bu kısmın tercümesini verdik.

¹ Nahl 16/43; Enbiya 21/7.

² İbn Mâce, Mukaddime, 17.

3) Taharet, namaz ve oruç gibi Fikhü'l-Mustalah'ın bir kısmı.

Şer'i ilimlerden olan farz-ı kifâyeler yedi kısımdır: Bunlar da ihtiyaç miktarı iman ve Kelâm ilminin tamamı Fikhü'l-Mustalah'ın bütünü, Tefsir, Hadis, Usul-ı Fıkh ve Kıraat ilimleridir. Şayet bir beldede bir kişi bu ilimleri ikame ederse diğerlerinden farz, sakıt olur, aksi halde hepsi âsî olur. Dolayısıyla İmam ve Ülü'l-emr'in onları zorlaması ve zikrolunan hususları ikâme etmesini emretmesi vâcib olur. Nitekim arasında kasr (seferde namazı kısaltma ruhsatı verecek kadar) mesafesi olan iki beldenin avam halkının ihtiyaç duyacağı ahkâm ve şeriatın zevahirini bilen bir âlimi de tayin etmek gerektiği gibi. Bu muhtasar kitapların beyanı ve büyük fakihlerin sözleri sona erdi. el-Eşbâh ve'n-Nezâir adlı eserde: "İlim öğrenmek farz-ı 'ayn olup, bu da kişinin dinini öğrenmesi babından ihtiyaç duyduğu miktardır. Farz-ı kifâye ise, farz-ı 'aynda belirtilen miktara, başkasını da yararlandırmak için ziyâde kılmaktır. Mendûb olanı ise Kalb İlimi ve Fıkıhta derinleşmektir". Şir'atü'l-İslam ve şerhinde âlimler dediler ki, taleb edilmesi farz olan ilim, (farz-ı ayn) üçtür; birincisi İlmü't-Tevhîd olup bunun miktarı, Allah'ın zâtını ve sıfatlarını ona lâyık biçimde tanıtacak kadar öğrenmek ve Peygamber (S.A.)'in Allah katından getirdiği şeylerin bütünü tasdik etmektir. İkincisi İlmü'l-Kalb'dir, bunun miktarı Allah'ı ta'zîm etmek ve yaptığını onun rızası için yapma/amelde ihlas derecesidir (yani Allah'ı ta'zimi ve ameli ona halis kılmayı sağlayacak miktar kalp ilmidir). Üçüncüsü İlmü'ş-Şer'iatî'z-zâhire olup bunun miktarı da, taharet, namaz, oruç ve zekât gibi kişinin üzerine ta'ayyün eden ameli olup fıkhın çeşitli babları da bu cümledendir.

Celâl isimli eserde şöyle denilmektedir: "Peygamber (S.A.S.) ve ashâbı ile tabiîn (Allah hepsinden râzı olsun) halkın avamını öncelikle "ikrar" ve "inkiyad" ile mükellef kıldılar sonra onlara Allah'ın zâtı ve sıfatları konusunda inanılması gereken şeyleri öğretiler". Bezzâziyye adlı eserde ise konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: "Hâlik'in (c.c.) benzeri olmayan sıfatlarının öğretilmesi ve ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebinin özelliklerini açıklamak önemli hususlardandır" vaaz eden kimselerin halkın meclisine gidip (yukarıda) zikrolunan hususları göstermeleri gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *Yine de hatırlat, çünkü zikr mü'minlere fayda verir.*³ Mescidlerde imâm olanlara,

³ Zâriyât 51/55.

cemaatlarına namazın şartlarını, İslâm'ın şiarlarını ve Ehl-i hakk olan mezheplerin hususiyetlerini öğretmeleri gerekir, "Eşbah" adlı eserde musannif şöyle der: "Biri, bize üzerinde bulunduğumuz furû'a dair konularda bizim ve muhaliflerimizin mezhebini sorarsa şöyle cevap vermemiz gerekir: Bizim mezhebimiz isabetlidir, bununla beraber hatâya da muhtemeldir. Muhalifimizin mezhebi hatâlıdır, ancak isabetli olması da muhtemeldir. Eğer sen doğrudur diye sözü kat'î kıalarsan biz de deriz ki; müctehid hatâ da eder isabet de eder. Eğer bize itikadımız ve hasımlarımızın itikadı sorulursa şöyle söylememiz gerekir: Hak bizim inandığımız şeydir, bâtıl ise hasmımızın inandığı şeydir". Meşâyih da bu görüştedir. Bu mevzularda mezkûr olan akvâl-ı kibâr-ı 'ulemâ-i ehl-i's-sünnet ve'l-cemaah iktizâsı üzre *Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz*⁴ hadis-i şerifinin muktezâsı ile 'amel olunmak ziyâde lazım ve mühim gelüb ve ta'allümü'l-'ilm-i-ş-şer'î ve ta'lîmühu bu mezkûr-ı şer'î tertibinde "Bütünü idrâk edilemeyen şeyin, bütünü terkedilmez" fahvâsınca tecâvüz olunmasın deyü re'y-ü tedbîr olındıkda bu tertîb-i şer'î üzre ahkâm-ı îmân olan üç farz-ı 'ayn 'ilm-i halleri asah ve eshel tarîk ile beyân iden Birgîvî Mehmed (ö.981/1573) Efendi⁵, Risalesi bulunmak sebebiyle ve bunun içindeki farz-ı 'ayn 'ilimleri tertîb-i şer'î üzre ta'lîm eylemeği ve îmân-ı tafsîli meselesi ile ehl-i sünnete muhtass olan 'akîde meselesi arasını temyîz ile 'itikadda mezheb-i ehl-i sünneteyim 'amelde mezheb-i İmâm-ı A'zam'dayım dimenin mânâsını kemâlîyle bilme ve halka bu minval üzre va'az eylemeği ve mahalle ehline kezâlik ta'lîm eylemeğe '*İlim ancak öğrenmekle; hilim de yumuşaklıkla/onu benimsemekle olur*⁶ hadis-i şerifi ve Bezzâzîyye ve Eşbah'a ait ibarelerin iktizâ eylemeleri hasebiyle halka bu tertîb üzre va'az eyle ve imamlara ta'lîm eyle deyü vâ'ize ve eimme-i mahallât-ı Mar'aşı bu minval üzre ta'lîm eylemek ve cema'atların dahî kezâlik ta'lîm eylemek yahûd şu risale içinde üç farz-ı 'ayn 'ilm-i hâl vardır deyü bu mevzuları tebyîn olunan vech üzre ta'lîm eylesen ve tecvîd ile ta'lîm-i kıraat ve ba'zı ta'allüm eyleyeler ve ekser-i halk 'ilm-i hâlin hususan 'itikadını mufasssalen fehm eylediler ve ekser-i 'ulemâ ilm-i hâl ve

⁴ Buhârî, *Cema'at* 11; *Cenâiz*, 32; *Nikah*, 81; Müslim, *İmâre*, 20; Ebû Dâvud, *İmâre*, 1.

⁵ Osmanlı dönemi meşhur müderris ve alimlerinden olup Ebussuud Efendi ile çağdaştır. Başta Arapça olmak üzere İslâmî ilimler alanında birçok eser vermiştir. Âvâmîl, et-Tarîkatü'l-Muhammediyye, İzhârü'l-Esrâr eserlerinden bazıları olup Ferâiz ilmi ile de iştiğal etmiş ve Hadis usûlüne dair de bir risâle yazmıştır. Bkz. Zirikli, el-'Alâm, Beyrut 1992, C.VI, s.61.

⁶ Benzer anlamlı rivâyetler için bkz. Dârimî, *Mukaddime*, 48.

mühimm-i farz-ı kifâye'ye iştigal eylediler lâkin ziyâde ihtimâm iden taraf-ı 'aliyyemiz bu hususa ziyâde ile tenbih olunmadığı sebebiyle eğer ta'ayyün ile ziyâde tenbîh buyurulursa bu etrafda 'ilm-i din-i farz-ı kifayesi tertib'de revâc bulur bilâ şübhe ve lâ havf u fesad sarf-ı 'Arabiyyeye ve felsefe-i gavâ'iyyeye iştigal olunamaz redd olur. Ve illâ (aksi halde) bu diyarlarda 'ilmü'd-dîn tertib-i şer'îsiz iştigal olduğu ve kesret üzere 'arabiyye'ye hususan diyâr-ı şarkda kesret üzere felsefe-i 'avâiyye'ye iştigal ve 'ilm-i dîne kıllet üzere iştigal olduğu ma'lûm-ı devletleridir. Bu vech üzere vücûda gelen emr-i ma'rûf ve nehy-i münker taraf-ı saltanat-ı 'aliyye'ye mevkûf(merkûm?) olmagla bi'ttimâsi'l-'ulemâ ve's-sulehâ der- devlet-i kasra 'arz olundu bakî ferman der-i 'adaletdür.

Şeyhülislâm'ın Mektubu (Ek II)

Kayseriyye ve Maraş Kâdîleri 'izzetlû Efendiler ve 'Ayıntâb ve Ankara'da nâibü's-şer' olan Efendiler ikram ile dua ve selâmdan sonra inhâ olunur ki ol taraflarda müftî ve müderris ve şeyh ve vâ'iz ve hatîb ve imâm olanlar talebelerine 'ulûm-i dîniyyeyi tertib-i şer'î üzere ta'lîm ve tefhîm idüb sâyir 'ulûm üzerine 'ilm-i dini takdîm ideler 'ulûm-ı diniyye'yi tekmiil itmedikce gayrî 'ulûm-i zâyideye mübâşeret olunmaya vâ'izler kürsilerinde ahâdis-i mevzu'a ve hikâyât-ı gayr-ı sabite nakl itmeden ihtiraz ideler ve hazreti Kur'ân-ı azîmü's-şân tecvid ile zabt olunub elfâz-ı küfürden ihtiraz oluna ve's-selâm bi'l-ikrâm.

Mine'l-Muhlis Yahya el-fakir 'Ufiye 'anhu

Maraş Ulemâsının Ma'rûzâtına Cevap Olarak Gönderilen Emr-i Âlî (Ek III)

Akdâ kudâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn hüccetü'l-hakki 'ale'l-halkı ecma'in vârisü 'ulûmü'l-enbiyâi ve'l-murselîn el-muhtassu bi-mezîd-i 'inâyeti'l-melikî'l-mu'in Kayseriyye ve Maraş kâdileri zîdet fezâilhumâ ve kıdvetü'n-nüvvâb ve'l-müteşerri'in bi'l-f'il Ankara ve 'Ayıntâb kazalarında nâibü's-şer' olan efendiler zîde 'ilmühümâ tevkî-i refi-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki taht-ı kazanızda vâkî'müftî ve müderris ve şeyh ve vâ'iz ve hatîb ve imâm olanlar talebelerine 'ulûm-ı diniyyeyi tertib-i şer'î üzere ta'lîm ve tefhîm ide ve sayir 'ulûm üzerine 'ilm-i dini takdîm ve 'ulûm-ı diniyyeyi tekmiil itmedikce gayr-ı 'ulûm-ı zâyideye mübâşeret olunmayub ve vâ'izler dahî kürsilerinde ahâdis-i mevzu'a ve hikâyet-i gayr-ı sabite nakl itmeyüb ve Kur'ân-ı azîmü's-şân dahî tecvid ile zabt olunub elfâz-ı küfürden ihtiraz ideler deyü Şeyhü'l-İslâmın olan a'lemü'l-'ulemâil-'mütebahhirîn

efdalü'l-fudalâi'l-müteverri'in Mevlânâ Yahya⁷ -edâmelâhû Te'âlâ fedâilehû- tarafından mektub virilmekle vech-i meşrûh üzere 'amel olunmak babında fermân-ı âlişânım sâdir olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerifimle vusul buldukda bu bâbda sâdir olan fermân-ı celîlî'l-kadrim ve müşârün ileyh tarafından virilen mektub mücebince 'amel idüb min ba'd hilâfına rıza ve cevaz göstermeyesin şöyle bilesin 'alâmet-i şerife i'timâd kılasın. Tahriren 17 evsat-ı şehri Rebî'i'l-âhir li-sene erba'a ve semânîne ve elf. Be-yurd-ı Sahrâ-yı Edirne

(Bu belgenin yan tarafında şu kayıt yer alır) *Uhricet hâzih'l-mecmu'a eş-şerife 'an'l-sicillî-mahfûz nemakahu el-fakir Hasan el-Mevlâ hilâfe bi-Medine-i Ankara el-Mahmiyye 'ufiye 'anhu.*⁸

Kazasker'in İlgî Yazısı (Ek IV)

Medine-i 'Ayıntâb ve Engürî ve Kayseriyye ve Mar'aş vilayetlerinde müftî olanlar ve şer'at-ı mutahhara huddâmı olan sayir 'ulemâ efendiler huzurlarına da'avât-ı lâyığa ve tahiyât-ı sâdika ithâfile inhâ olunur ki fadiletlü şeyhül-islâm hazretleri vilayetiniz kadîlerine mektub gönderüb ilm-i dinî vech-i şer'î üzere ta'lîm ve ta'allüm itmek bâbında tenbîh ve te'kid buyurmaları ile varaka-i muhalefet tesvîd olunub irsal olunmuşdur. Me'mûldur ki ol diyarın eğer müftî ve eğer müderris ve vâ'iz ve imam ve hatîb ve şeyh olan müslimanları 'âmme-i nâs'a ve taliblerine ve cema'atlerine ve sûflilerine ve tevâbl'lerine imanî icmâlen ve tafsîlen ve hasâis-i ehl-i sünneti i'tikâden ve 'amelen ve lâzümü'l-'ilm olan ahvâl-i kalb ve ef'âl-i cevârih ve salât ve tecvîd üzere kıraat ve siyam ve helâl ve haram ve elfâz-ı küfür gibileri ve "i'tikadda mezheb-i ehl-i sünnetdeyim 'amelde mezheb-i imâm-ı Azam ya imam-Şâfi'de'yim" dimenin mânâsı asahh ve eshel-i tarîkile tertîb-i şer'î üzere beyân iden kitablardan ba'de'l-fehm ve'z-zabt ta'lîm ideler şer'î şerifle nâs'e lazım-ı 'ilm ve 'amellerden gaflet üzere ol mayalar vâ'iz ve şeyhler ahâdis-i mevzu'a ve hikâyât-ı gayri sabiteden ihtiraz üzere olalar ve müftî ve müderrisler fûrûz-ı kifâye olan 'ulûm-i şer'iyyeyi hususan mühimmelerini ta'lîm idüb

⁷ IV. Mehmed (Avcı Mehmed) dönemi şeyhülislâmlarından olan Yahya Efendi "Mikarizâde" lakabıyla meşhurdur. Şeyhülislâmlığı (1076-1088/1665-1677) on bir buçuk sene sürmüştür. Adına nispet edilen fetvâ mecmuası ve Beydâvî tefsirine yazdığı haşiye başlıca eserleri arasındadır. Daha fazla bilgi için bkz. Uzunçarşılı, İsmail Hakki, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1982, C.III, 2.Kısım, s.478-479.

⁸ Bu ifadelerden söz konusu belgenin aslının sicillerde mahfuz olduğu anlaşılmaktadır. Gönderilen vesika ise arşivdeki emr-i âlî'nin bir sureti olup Ankara kadısı tarafından istinsah edilmiştir.

ve asahh ve eshel tarîkile olan kitabların tamâmen tashîh itmeden ulûm-ı zâyideye iştigal itmeyüb ve'l-hâsil herkes furûz-ı 'ayn ve kifaye olan 'ulûm-ı şer'iyye ve 'amellere tertib-i şer'î üzere sa'y-i tâm ile ihyâ ve terğîb üzere olalar. Derûn-ı mektûb olan mazmûnî muhtevî emr-i şerif dahî virilmiştir. Mûcebince 'âmil olub 'ilm-i dîn'in tervîcine sa'y idesiz. Kad vasale lî 23 Cemaziye'l-Ülâ sene 1084. Mine'l- Abdi'd-dâ'î Muhammed el-Vânî 'Ufiye 'anhu.

Değerlendirme

Maraş uleması, ma'ruzatında dinî ilimlerin tahsili ile ilgili "bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun" meâlindeki ayeti delil getirerek burada bilinmeyen şeylerin âlimlere sorulmasının gereğine işaret etmektedirler. Böylece onlar ulemâ olarak kendilerinin parmak bastıkları problemin yine kendi görüşleri doğrultusunda çözülmesini üstü kapalı bir şekilde istemektedirler.

Ma'ruz başlığı ile verilen belgede klasik fıkıh kitaplarına da atıfta bulunularak şer'î ilimlerin eğitim ve öğretimi miktar ve hüküm yönüyle farz-ı ayın, farz-ı kifâye ve mendub diye derecelendirilmeye tâbi tutulmakta ve bunun önemine işaret edilmektedir. Dikkate alınması gereken bu hiyerarşinin çığnendiği ve halkın özellikle itikatla ilgili hususlarda gereksiz ayrıntılara girdiği belirtilmektedir. Diğer taraftan Arapça öğreniminde lüzumundan fazla gramerle meşgul olduğu dile getirilmektedir. Doğu vilayetlerinde ise vahiy kaynaklı bilgilerle çelişen düşünceleri içeren felsefe/felsefe-i ğavâiyye (safsataya dayalı saptırıcı felsefe)'ye aşırı bir yöneliş olduğu ve bu felsefenin dinî ilimlerin de önüne geçtiği şikayet konusu edilmektedir.

Tahsili farz-ı kifâye mesabesinde olan ilimlerin tertip ve önem sırasına uyulmasının "emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker /iyiliği emretmek kötülükten alıkoymak" ilkesi kapsamında olduğu ve bunun padişahın emriyle (devlet tarafından) yerine getirilmesinin gereği arz edilmektedir.

Padişaha iletilen bu mesele ile ilgili ma'ruz'a cevaben şeyhülislam Yahya Efendi'nin mütâlaası alınarak gerekli değerlendirmeler yapılmış ve önlem olarak Ankara, Kayseri,

Maraş ve Antep kadılarına hitaben ferman sâdır olmuştur.* Bu fermana göre: O bölgelerde görev yapan müftü, müderris, şeyh, vâiz, ve hatip olanların öğrencilerine dinî ilimleri tertip üzere öğretmeleri ve dinî ilimleri ikmal etmeden diğer ilimlere geçmemeleri tembih edilmektedir. Ayrıca vâizlerin zayıf hadislerle ve uydurma hikayelerle cemaate vaaz etmemelerine dikkat çekilmektedir.

Yine belgelerin genelinden anladığımız kadarıyla Kur'ân'ın tecvîd ile okunmadığına dair bir problem gözükmemekte ve bunun için tedbir alınması gerektiğine işaret edilmektedir. Diğer taraftan küfrü gerektiren sözlerden kaçınılmasına dair uyarının mevcudiyeti şikayet konusu edilen "felsefe-i ğavâiyye/ sapırtıcı felsefe" ile ilintili olduğu itibâını vermektedir.

Kazaskerin ilgi yazısında ise emr-i âlî'de belirtilen hususlar tekit edilmekle beraber ehl-i sünnet akidesinin korunmasına ayrı bir duyarlılık gösterilmesi istenmektedir.

Sonuç olarak bu problemlerin günümüzde de dile getirilmesini manidar addediyoruz.

---

* İlmî mütâlaalar bir icthad mesabesinde olup bağlayıcı değildir. Şeyhülislamın mektubunda özetle belirttiği hususlar da bu cümleden olup yani bunların icthad/ fetvâ niteliğinde bulunması nedeniyle bağlayıcılık kazanması gerekiyordu. Bu mektuba iktiran eden emr-i âlî (padişah fermanı) ile söz konusu hususlar vâcibü'l-ittibâ/uyulması gereken kanuna dönüşmüş olmaktadır.

در سینه عینتار و انکوردی و قیصر و مهرش و لایله زنده عفتی از کتب نایاب و زنده
 و شریعتی مطهره خدای اولاد سائر علما اخذ بفرموده خود لایحه دعوت لایحه
 و حکایت ما در قضاوت خلیفه انبیا اولاد که فضیلت شیخ الاسلام حضرت علی
 و لایتنکز قاضی سینه مکتوب گزیده و در کتب عالم دینی و به شیعی اوزره ^{مکتوب}
 و مقام ایکن با سنده تفسیر و تا کتب بیور زلموی ایلد و رقه عشا ^{مکتوب}

توسیر او لایوب اربا اول نشد و قاصد که اول دیار که کرم عفتی و اگر مدرس
 و در اصل و لایم و فیض شیخ اول مسلمان لری عامه ناسه و طاب لایونه و رجا
 خلدیه و ضر فایونه و نواجیه ابان اجالا و تفصیلا و حضار اصل
 سنی اعتقاد در عملا و لازم العلم اوله احوال قلب و افعال جوان
 و معلوم و محمد با و زره قراء و صیام و حلال و حرام و الفاظ کفن
 کبری و اعتقاد و نه نهید اصل سنندیم و عملده مذ هب امام اعظم
 یا نام شافعی ده بیم و یکده ناسی شیخ و اسهل طریقه ترتیب شرعی اوزره
 یا نه ایلد کتاب در نه بعد الفهم و الفهم تعلیم ایلد لوستور شیخ بقله ناس
 در هم نام و عمل در نه غفلت اوزره اولامیه کو و اعط و انجا احوال
 هر ضروری و حکایات عینتیه در نه اصرا از اوزره اوله لرو و عفتی و حکایت
 نه در کفایه اوزره نام عیدیه در ضوضا مهم لوستور تعلیم ایلد و در اصل
 در اول طریقه ایلد کار برین تمامه در شیخ امدیه علم لایله به اشتغال
 امیوب و الحامل هر کس فرد ضروری و کفایه اوله علم شرعی و عمل لرو
 در سینه شرعی اوزره شی نام ایلد اصیا و تر غیب اوزره اوله کو در و نه
 مکتوب اوله صحنه کتوی امد شرعی و شیخ و بر لک لرو صحنه عامل
 اوزره علم و نیک تر و مینه شی ایلد شی

خالد الطبرانی
 محمد البرانی
 عفتی

وزر مد فی ۲۳
 شماری اولی

عالم
 شان شریف

Some Documents About Order in the Education of Sharial Science in Ottoman Society of XVII. Century

Citation©- Aslan, N. (2005). *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 5 (2), 198.

Abstract-In a petition which was presented to the Sultan by Ulama of Marash in the seventeenth Century it is stated that there has not been followed to the sharial order in the education of religious sciences in Marash region. In the petition what amount is required for farz ayn and farz kifayah by referring to the favourite resources of the period. In the education and instruction of sharial sciens is determined and because this is within the scope of al-Amr bi'l-ma'rûf wa -Nahy ani'l-munker, it is petitioned to the Sultan to do what needed in this matter. In this study it is dealt with in the light of the documents how this matter which was refered to Sheikh al-Islam by the Sultan was concluded and was met in Ottoman society.

Key words- Sharial sciences, educational order, farz ayn, farz kifayah, Ahl al-sunnah, instruction, education